

6. tekst iz serijala – “Izazovi i dileme manjinske politike u hrvatskom društvu” – DEFEKTI PLURALIZMA U DRUŠTVU ODRAŽAVAJU SE I NA MANJINSKE ZAJEDNICE – Intervju: Davor Gjenero , politički analitičar

Jedan od glavnih problema sustava je to što se nedovoljno razdvaja pitanje političkog i kulturnog identiteta manjine, pa se uspostavlja dominacija političkog nad kulturnim elementom i svojevrsna podređenost politici. Aktualni model previše ostavlja prostora da politička većina unutar manjinske zajednice utječe i na monotipsko djelovanje unutar manjinskog civilnog društva i kulturne sfere. U određenoj mjeri to je posljedica i općeg stanja pluralizma u društvu pa i nedostatka šire kulture demokracije unutar hrvatskog političkog sustava. Da bi se ostvarila reprezentiranost pluralnosti, uveden je i model vijeća nacionalnih manjina na lokalnoj i regionalnoj razini. Ideja je bila da manjinska samouprava funkcioniра kao dio civilnoga društva, a ne prema političkim kriterijima. Međutim, dogodilo se to da su manjinski politički lideri preuzeli i ulogu vođa nevladinih organizacija odnosno krovnih manjinskih udruga te manjinsko civilno društvo povrgli politici i dodatno suzili prostor pluralizacije. Sustav

treba dograđivati i razvijati ali još je važnije kadrovski ojačati manjinsko civilno društvo i razvijati kvalitetniju političku kulturu.

Kakav je pluralizam unutar manjinskih zajednica i koliko je značajan za bolje funkcioniranje manjinske politike? Koji činioci na pluralizam u manjinskim zajednicama uopće utiču?

Moguće je govoriti o različitim oblicima pluralnosti ili političkog pluralizma unutar pojedinih manjinskih zajednica. Karakter manjinske zajednice određuje više determinanti. Jedna od važnih je brojnost manjinske zajednice, a ništa manje važna nije niti homogenost naseljenosti. Važno pitanje je i koje društvene i političke ciljeve ima neka manjinska zajednica, ali i to kako je intenzivan onaj impuls koji (i zakonski) definira manjinsku zajednicu – volja da se očuvaju i razvijaju posebne osobine po kojima se pripadnici manjinske zajednice izdvajaju od ostalih sugrađana u Hrvatskoj, dakle tradicija, kultura, jezik i/ili vjerska pripadnost. Različito se ponašaju manjinske zajednice koje su homogeno nastanjene na jednom prostoru, a drukčije one koje su disperzirane. Uzmimo primjer najveće manjinske zajednice, srpske, u kojoj možemo prepoznati barem tri različita politička identiteta. Položaj, političke vrijednosti i prioritete zajednice u Podunavlju, koje je prošlo kroz proces mirne reintegracije bitno se razlikuje od položaja Srba u ostalim dijelovima Hrvatske i oni su stvorili poseban prepoznatljiv društveni i politički identitet. Lako je identificirati i skupinu „urbanih Srba”, koju u visokoj mjeri socijalizirano žive u gradovima diljem Hrvatske. Prepoznatljivo je i to da je, na primjer, u Istru, koja je bila daleko tolerantnija, bolje rečeno otvorenija i integrativnija, prema manjinskim nacionalnim identitetima, od ostatka države, u razdoblju nakon devedesetih i preselio jedan dio pripadnika srpske zajednice u Hrvatskoj. Ova urbana manjinska zajednica najizloženija je asimilaciji, koja, uglavnom, više nije nasilna, ali ova zajednica i najviše doprinosi integraciji i najlakše sudjeluje u prenošenju elemenata srpske kulture, tradicije, pa i političkih vrijednosti u većinsku zajednicu. Treća skupina, unutar nacionalne zajednice Srba u Hrvatskoj, koju je lako identificirati, je ona koja živi u dijelovima Hrvatske gdje je srpska zajednica prije rata činila ili većinu, ili je bila izrazito snažno zastupljena. Srpske zajednice na Kordunu, Baniji, u Lici i u dalmatinskom zaleđu danas imaju vrlo sličan socijalni položaj, ali i unutar njih postoji

politička diferencijacija koja je naslijeđena iz razdoblja II svjetskog rata. Pritom je s jedne strane važno obilježje te zajednice to što je ona daleko snažnije od one u Podunavlju, zbog teških okolnosti koje je proživjela, razvila koncept konstitucionalnog patriotizma. Podjelu, sličnu onoj u srpskoj zajednici, moguće je identificirati i unutar nekih manjih zajednica, kakva je talijanska. Naime, položaj i vrijednosti Talijana u Istri bitno se razlikuju od onog u Zapadnoj Slavoniji, koja je drugo žarište naseljenosti talijanske zajednice. Zajednički im je, međutim, visok stupanj povezanosti s lokalnom zajednicom u kojoj žive i visok stupanj integriranosti, a razlike među njima preslikavaju razlike regionalnih identiteta unutar većinskog naroda.

Političko predstavljanje pluralnosti unutar manjinskih zajednica moguće je samo za srpsku nacionalnu zajednicu, koja u parlament bira tri zastupnika, zanimljivo, upravo onoliko koliko prepoznatljivih identiteta postoji među Srbima u Hrvatskoj. Izborni model, koji je loše koncipiran, međutim, ne osigurava predstavljenost tih triju različitih društvenih, pa i političkih identiteta. Ipak, oni ne ostaju nepredstavljeni, jer dominantna stranka srpske zajednice vodi računa o tome da u svakom mandatu svaka od triju skupina bude parlamentarno zastupljena. Time se potvrđuje poznata tvrdnja da kad jedna stranka predstavlja više različitih socijalnih grupacija, ona de facto djeluje kao koalicija, a pluralnost se ne predstavlja u političkoj areni, nego u unutarstranačkim odnosima.

U ostalim manjinskim zajednicama, koje su predstavljene samo s jednim zastupnikom, u slučaju da su zajednice iznutra pluralne, situacija je daleko lošija, jer tada je redovito predstavljena samo veća i agilnija skupina, a ona koja je manja ili koja je manje politički aktivna, ostaje trajno nezastupljena.

RAZLIČITI OBLICI PLURALIZMA

Kada se pokrene pitanje pluralizma u manjinskim zajednicama imamo slične reakcije kao i kada se pokrene pitanje promjena Ustavnog zakona (bilo bi dobro ali može biti i opasno). Tako neki smatraju da su manjinske zajednice zapravo vrlo ranjive i da bi forsiranje jačeg pluralizma moglo biti kontraproduktivno ? Da li je to opravdano ?

Ustavni zakon imao je sjajnu intenciju, da osigura i političku predstavljenu, koja se odvija u središnjem državnom parlamentu, Saboru Republike Hrvatske, ali i u županijskim, gradskim i općinskim skupštinama. Upravo zato da bi se ostvarila reprezentiranost pluralnosti, uveden je i model vijeća nacionalnih manjina na lokalnoj i regionalnoj razini, a za izbor Vijeća nacionalnih manjina, i na lokalnoj i na regionalnoj razini, ovlašteni predlagači nisu političke stranke, nego nevladine organizacije. Ideja je bila da manjinska samouprava funkcionira kao dio civilnoga društva, a ne prema političkim kriterijima. Međutim, dogodilo se to da su stranački vođe preuzeli i ulogu vođa nevladinih organizacija, da su počeli nositi „dva šešira”. Dogodilo se to da su saborski zastupnici u velikoj mjeri preuzeli ulogu predsjednika krovnih udruga pojedinih nacionalnih manjina. Dobra inicijativa da krovne udruge mogu istovremeno djelovati kao manjinske samouprave na nacionalnoj razini, tako se pretvorila u dodatno podvrgavanje stranci „manjinskog civilnog društva”. Na lokalnoj se razini ponekad događao paradoks, da se međusobne političke napetosti rješavaju i pomoću vijeća nacionalnih manjina. Ona skupina unutar manjinske zajednice, koja je u političkom smislu ostala u manjini, koja ne ostvaruje pravo na relevantnu zastupljenost/razmjernu zastupljenost u lokalnoj skupštini i iz koje ne dolazi manjinski dogradonačelnik, na primjer, ponekad ovlada vijećem nacionalne manjine, i na taj način se unutar manjinske zajednice u lokalnoj samoupravi unosi nepotreban i štetan politički razdor.

Poseban problem proizlazi iz modela financiranja kulturne i izdavačke djelatnosti vijeća nacionalnih manjina i manjinskih nevladinih organizacija. Državni budžet za to osigurava sredstva kojima upravlja vladin Savjet za nacionalne manjine. Stalni članovi Savjeta su saborski zastupnici izabrani u posebnoj jedinici za nacionalne manjine, dakle ljudi političkih stranaka. S pozicije zakonodavca nikakvog sukoba interesa u ovom slučaju ne bi trebalo biti, jer nije upitno da ljudi koji djeluju u manjinskoj političkoj sferi arbitriraju u diobi sredstava za manjinske organizacije civilnog društva. Međutim, to „nošenje dvaju šešira”, činjenica da isti oni koji djeluju kao stranački vođe manjinskih stranaka i tako ulaze u Sabor, djeluju i kao vodeći ljudi manjinskih organizacija, odnosno da su lokalne manjinske organizacije povezane u krovne udruge koje vode stranački ljudi i saborski zastupnici, stvara ozbiljan problem.

Većina onih koji pokušavaju lansirati neke priče o korupciji povezanoj s novcem za financiranje nacionalnih manjina kucaju na pogrešna vrata i stvaraju nepotrebnu štetu samoj ideji da društvo ima obvezu financijski podupirati manjinske kulturne, društvene, izdavačke i druge projekte, a fond ovog novca nije takav da bi tu bilo prostora za stvarno relevantnu korupciju. Sukoba interesa, međutim, itekako ima, a ima i slučajeva da se uz pomoć financija ili uskraćivanja financiranja vode političke borbe unutar manjinske zajednice. To dugoročno šteti svima.

Vrlo je teško sada osmisliti alternativni model financiranja manjinskih organizacija, pogotovo zato što on proizlazi iz Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, koji je usvojen saborskom dvotrećinskom većinom i vrlo je kompliciran postupak kojim bi se on mogao promijeniti. Zato bi akteri u sustavu morali biti svjesni problema, morali bi izbjegavati „nošenje dva šešira” i moralo bi se ozbiljno raditi na „produbljivanju kadrovske bazena” unutar manjinskih zajednica, jer to nošenje dva šešira često nije posljedica niti častohlepivosti, niti gramzljivosti pojedinih ljudi, nego je posljedica toga da nema alternativnog izbora, nema dovoljnog broja ljudi koji imaju kapacitete potrebne za upravljanje organizacijama.

POTISKIVANJE MANJINSKOG CIVILNOG DRUŠTVA

Neki će kazati da je pluralizam u manjinskim zajednicama otprilike preslika stanja pluralizma u hrvatskom društvu. Blago rečeno, pluralizam nam inače nije baš jača strana . Dije li manjinske zajednice tu situaciju ili su ispod nivoa neke standardne razine pluralizma u hrvatskom društvu ili možda ga u nekim aspektima nadilaze u kvalitativnom smislu ?

Defekti u pluralizmu prelijevaju se na manjinsku zajednicu. Kad govorimo o parlamentarnoj zastupljenosti manjina, problematično je ograničenje aktivnoga biračkog prava. Naime, sustav insistira na tome da pripadnici manjina ne mogu glasovati i kao pripadnici manjina i kao građani. Moraju birati, zaoštreno rečeno, između getoizacije i asimilacije, dakle ili glasovati samo kao pripadnici manjina, ili se u korist prava koja imaju ostali građani, odreći se svog prava na zaštićenu predstavljenosti, i glasovati samo za redovite liste kandidata. Ovakvo ograničenje na neki je način nametnuto

izbornim modelom, a promjenom načina izbora parlamentarnih zastupnika, bilo bi relativno jednostavno osigurati pripadnicima manjinskih zastupnika da glasuju i kao dio manjinske zajednice, i kao svi ostali građani.

Ima li načina da se jače inicira pluralizam unutar manjinskih zajednica a da to doprinese njihovom boljem funkcioniranju, poticanju zdrave konkurencije na političkom i kulturnom planu?

Primjena njemačkog modela za izbor parlamenta, svim bi građanima omogućila „dva glasa”, a u takvom modelu pripadnici manjinskih zajednica mogli bi glasovati i za stranačke liste kandidata na nacionalnoj razini, i za manjinske zastupnike. Napuštanjem razmjernoga i uvođenje većinskog izbornog sustava u lokalnim i regionalnim samoupravama, omogućilo bi da se u izbornim jedinicama obuhvati manjinsko glasačko tijelo, pa da se postigne politička integracija u pluralnom izboru – dakle da građani biraju manjinske kandidate koji ne moraju biti samo na listi manjinske stranke, nego i kao individualni kandidati, bilo nezavisni, bilo u ime neke stranke, u uninominalnim izbornim jedinicama, dakle jedinicama iz kojih se bira samo jedan zastupnik.

I konačno, budući da vijeća nacionalnih manjina trebaju funkcionirati i kao konzultativno tijelo lokalnoj i regionalnoj predstavničkoj i izvršnoj vlasti, valjalo bi prekinuti praksu da se vijeća biraju u posebnom terminu, negdje nasred mandata lokalnih i regionalnih vlasti. Na taj način, s jedne strane, nastaje nepotreban vakuum, do formiranja novog saziva vijeća, odnosno u razdoblju dok zbog izbora i konstituiranja novog saziva lokalne vlasti ne funkcioniraju u punom formatu. Osim toga, kad bi se lokalni izbori i izbori za manjinska vijeća održavali istovremeno, odaziv na izbore za vijeća nacionalnih manjina bio bi veći, a samim time porastali bi i legitimitet, i vidljivost manjinske samouprave.

PROMJENE IZBORNOG SUSTAVA OJAČALE BI MANJINSKI PLURALIZAM

Koliko je način izbora manjinskih predstavnika najprije u Sabor a onda i na lokalnim i regionalnim nivoima vlasti adekvatan odnosno da li i

koliko takav način izbora zapravo doprinosi određenim monopolističkim pozicijama manjinske političke elite ?

Izborni model do neke mjere generira sadašnje stanje, ali ono je generirano i činjenicom da u Hrvatskoj političke stranke ne rade svoj posao, niti ne rade sustavno na prepoznavanju, školovanju i promociji talenata za obavljanje javnih poslova, nemaju definirane kriterije tko se može, a tko ne može natjecati za to da se u ime stranke kandidira na izborima. Na taj se način, s jedne strane, potiče negativna selekcija unutar stranaka, a s druge osnažuje moć trenutnog stranačkog vodstva u odnosu na stranačko članstvo. Negativni proces iz stranačke arene u Hrvatskoj, nužno se prelijevaju i na manjinske političke stranke.

Upozorava se i na okoštaloš manjinskih političkih struktura zbog čega i zahtjevi za određenim promjenama pa i reformama zapinju. No, s druge strane smatra se da je upravo dugovječnost nekih manjinskih političkih predstavnika pokazatelj njihova dobra rada i potpore i ugleda koje uživaju u svom biračkom tijelu? Kako procjenjujete realno stanje na tom planu ?

Broj mandata u predstavničkom tijelu ne smije se ograničavati, ali broj mandata u izvršnoj vlasti trebalo bi ograničiti, vjerojatno na samo dva. U nas nedostaje i politička kultura koja nameće da onaj tko se suoči s lošim izbornim rezultatom, mora otići s čela stranke i događa se da se uopće ne propituju efekti nečijeg političkog djelovanja. I opet, to prije svega važi za stranački život u Hrvatskoj, a odražava se i na manjinsku stranačku politiku. Hrvatskim političkim strankama manjka unutarnja demokracija i stalna kompeticija, stalno natjecanje među političkim akterima. Kad je arena nekompetitivna, jednom zauzete pozicije postaju trajne i lako održive. I opet, i ovo se prelijeva na manjinski stranački život. U manjinskim strankama, koje su manje i s još plićim kadrovskim bazenima nego „obične” stranke, ovi nedostaci se samo brže uočavaju, ali oni nisu ograničeni na manjinske stranke, štoviše niti ne potječu prije svega iz njih.

Da li manjinskim zajednicama zapravo nedostaje više demokratičnosti i da li se to i na koji način održava na njihovu ukupnu društvenu poziciju i njihov rad?

Upravo tako, ali ponavljam, i opet se ne radi o disfunkciji što bi je generirale same manjine, nego se širi društveni problem prelijeva i prepoznaje i na manjinskoj sceni.

Postoje li određene razlike među pojedinim manjinskim zajednicama kada je pluralizam u pitanju ?

Bitno se razlikuje situacija unutar srpske zajednice, koja je daleko najveća, i one unutar malih manjina. Razlika je i između stanja u onim manjinama koje na osnovu međunarodnih ugovora i stečenih prava imaju zagarantirano mjesto u parlamentu i onih koje izborne jedinice dijele sa skupinom drugih manjina. Neke manjine, koje bi po brojnosti mogle računati na to da budu zastupljene u parlamentu, zbog unutarnje pluralnosti ne uspijevaju ostvariti zastupljenost, kao bošnjačka manjina. Neke, koje su izrazito homogene, kao albanska, unatoč manjem broju pripadnika, to u uspijevaju. Položaj romske manjine, koja je obilježena i kulturnom i jezičnom pluralnošću i bitno različitim tradicijama unutar zajednice, ipak se uspijeva okupiti i osigurati parlamentarnu zastupljenost.

POLITIČKE STRANKE NEDOVOLJNO SUDJELUJU U INTEGRACIJI

Neke manjinske zajednice imaju svoje političke stranke , neke nemaju . Da li bi za kvalitetnu i učinkovitu pluralizaciju manjinskih zajednica bilo dobro drugačije (pa i stranačko) političko organiziranje ili bi možda upravo klasične političke stranke koje djeluju u hrvatskom političkom prostoru trebale naći određene načine uključivanja manjinskih političara i kandidata te na neki način i doprinijeti jačoj pluralizaciji manjinske političke scene ?

Stranačko organiziranje smisljeno je samo unutar relativno velikih manjina. Bez stranaka nije moguće sudjelovati u nacionalnoj vlasti u pravom smislu riječi, nije moguće uspostaviti stvaran utjecaj unutar regija/županija. Kad

govorimo o stranačkom organiziranju, problem je opet na strani „redovitih” političkih stranaka. Cilj pozitivne diskriminacije koja se promjenjuje na osnovu Ustavnog zakona trebao bi biti da ona s vremenom postane nepotrebna, to jest da se pripadnici manjina, na područjima na kojima žive, uključuju u stranački život, prema svojim političkim prioritetima (od socijalističkog i ekološkog, preko liberalnog do konzervativnog ili demokriškog svjetonazora) i da na osnovu svog sudjelovanja u stranačkom životu zauzimaju i pozicije na izbornim listama, ulaze u predstavničku i izvršnu vlast, i bez posebne apriorne zaštite pasivnog biračkog prava, dakle bez garancije da će njihovi predstavnici biti izabrani. Tako dugo dok se to ne događa, pozitivna diskriminacija koja osigurava zaštitu pasivnog biračkog prava ostaje nužna. Nažalost, u Hrvatskoj političke stranke kao da nemaju ambiciju obuhvatiti u svoj okvir stanovništvo koje pripada manjinskim zajednicama, prije svega se to odnosi na pripadnike najveće, srpske manjinske zajednice, pa tako stranke nedovoljno sudjeluju u integraciji pripadnika nacionalnih manjina u politički život Republike Hrvatske, ali i lokalnih i regionalnih zajednica.

Da li bi možda drugačije trebalo pristupiti i organizaciji krovnih manjinskih udruga kako bi se postala njihova veća pluralizacija i demokratizacija ?

Prije institucionalnih promjena, valja „produbiti bazen” i stvoriti uvjete da se ograniči sustav „nošenja dva šešira”. Bez ljudi koji bi nosili krovne udruge, a ne bi bili povezani prije svega s manjinskim strankama, nema smisla niti razmišljati o reformi postojećeg sustava. Ako se, pak, dovoljno kadrovski ojača manjinsko civilno društvo, onda i sadašnja struktura može davati daleko bolje rezultate. Ne treba se oslanjati na „normativni optimizam”, samom promjenom forme organizacije ne može se postići uspjeh, a ulaganjem u ljude uspjeh može biti postignut i u postojećem institucionalnom okruženju.

No, kada govorimo o pluralizaciji manjinske scene nije sve ni u politici ni u novcima. Naime neki s pravom upozoravaju da izostanak pluralizacije u manjinskim zajednicama vodi njihovom okoštavanju , da demotivira veće angažiranje pripadnika manjina i posebno mladih

..... Može li izostanak primjerene pluralizacije dovesti u pitanje i opstojnost pojedinih manjinskih zajednica u nekim područjima , a koje su inače posebno uzdrmane i rezultatima posljednjeg Popisa stanovništva ?

Iako često brojevima dajemo apsolutno značenje, nije sve u brojevima. Iako često naglašavamo značenje institucija, dobra institucionalna rješenja neće funkcionirati bez dva preduvjeta, bez ljudi koji će izgrađivati institucije i bez povoljnog okruženja i kvalitetne političke kulture. Često vrlo negativno gledamo na asimilaciju, i ona jest negativan pojam u etnocentričnoj političkoj kulturi. Međutim, u pluralnoj kulturi, u kojoj se identiteti pretapaju, nije toliko važno koliko pripadnika neke nacionalne zajednice stvarno ima na nekom području u nekom trenutku, ako je kultura, tradicija i identitet te zajednice snažno prisutan u identitetu lokalne ili regionalne sredine. Sjajan primjer za to nam je načelo convivenze u Istri, gdje talijanska zajednica ima pravo na upotrebu jezika na cijelom području županije, a njena kultura i tradicija dio su regionalnog društvenog identiteta. Bez obzira na brojnost, identitet talijanske manjine u Istri je trajan i neupitan. Hrvatskoj mora biti cilj da jednog dana tako bude i sa srpskom zajednicom na Kordunu, Baniji, Lici, u unutrašnjosti Dalmacije, ali u velikim gradovima, a i s romskom zajednicom, na primjer u Međimurju. Tek ćemo tada moći govoriti o pravom uspjehu politike manjinske zaštite.

** Davor Gjenero poznati je politički analitičar koji godinama sustavno prati probleme, ostvarivanje i razvoj manjinske politike odnosno politike manjinske zaštite u Hrvatskoj, a zbirku svojih kritičkih teorijsko-analitičkih tekstova koje je svojevremeno pisao za časopis Identitet Srpskog demokratskog foruma objavio je u zapaženoj knjizi „ Manjine i većine“ . Iako, generalno gledajući, smatra da se hrvatska manjinska politika kreće u pozitivnom smjeru kritički sagledava, analizira i promišlja i njene propuste i nedostatke, ali uvijek ukazujući i na moguće izlaze, bolja rješenja i pravce prevladavanja aktualnih teškoća, zastoja i problema. Jedno od pitanja koje je često bilo u fokusu njegovih analiza jeste pitanje pluralizma unutar manjinskih zajednica što je bio i povod za ovaj intervju kroz koji smo željeli što šire obraditi ovu složenu i osjetljivu temu manjinske scene.*

Autor: Stojan Obradović

Agencija za elektroničke medije
Agency for Electronic Media